

MEZARLARDA AİDİYET VE KENTLİLEŞME SORUNLARI

Ahmet Emre BİLGİLİ*

GİRİŞ

Kentleşme; şehirde yaşayanların şehrin imkânlarından mümkün olduğunca çok yararlanma ve şehirle bütünleşme anlamında, önemli bir sorun alanını oluşturur. Kentte yaşayan bireylerin kentte kalış süreleri ile kentleşmeleri arasında yüksek bir korelasyon bulunmaktadır. Bu; bir boyutuyla kentli hale gelme, içerisinde yaşanan kenti benimseme anlamlarına gelmektedir.

Kentli hale gelme süreci ve boyutunun kapsamı, sanıldığından da geniş ve derin görünmektedir. Bunun kapsamı; sadece, yaşamın fiilen sürdüğü mekânlarla sınırlı olmayıp, bunun da ötesinde hayatın sona erdiği alanlar olan mezarlıklarda da devam ettiği gözlemlenmektedir. Mezarlıklarda yapılacak basit bir gözlem bile bu durumu anlamaya kafi gelebilir. Sosyal hayata değin farklılıkların bir çoğunu mezarlıklarda da görmek mümkündür. Tabi ki mezarlıklara taşınan sözkonusu farklılıklar kuvvetle muhtemeldir ki ölenler tarafından değil ölünün yaşayan yakınları tarafından taşınmaktadır. Diğer bir deyişle ölüden çok dirilerin istek ve arzularını yansıtmaktadır.

Sosyal ve bireysel yaşamın farklılıklarını, akrabalık, aile ve memleket aidiyetini ve ölen kişiye ilişkin duyguları, hayatta iken yapılamayanları mezarlıklarda rahatlıkla görmek mümkündür. Bunların en somut ifade edildikleri yerler kuşkusuz ki mezar taşlarıdır. İşte bu çalışma, mezar taşlarındaki yazılardan hareketle, kentleşme ve aidiyet sorunlarını ele almaktadır.

* Doç. Dr., Marmara Üniversitesi.

1. Çalışmanın Yöntemi

Mezarlıklarda kentleşme ve aidiyet sorunlarının varlığının tespitini müteakip İstanbul'un çeşitli mezarlıklarında farklı açılardan gözlemler yapılarak problem, bütün boyutlarıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Sonunda; kentleşme süresi çok eski ve çok yeni olmayan özelliği ve merkezî yerlere olan mesafesi de dikkate alınarak Çakaldağ Mezarlığı** araştırma alanı olarak tespit edilmiştir.

Bunu müteakip Çakaldağ Mezarlığı ayrıntılı bir gözleme tabi tutulmuş ve mezar taşlarının kentleşme ve aidiyet sorunlarını merkeze alan bir okumanın nasıl yapılacağı üzerinde çalışılmıştır. Bunun üzerine 'Mezar taşı okuma formu' geliştirilmiştir. Çalışmayı yapmak üzere üniversite öğrencilerinden 15 yardımcı seçilmiş ve bunlar kısa bir eğitimden geçirilerek çalışma bizzat araştırmacının gözetiminde 17 Ocak 2004 tarihinde Çakaldağ Mezarlığı'nda gerçekleştirilmiştir.

Elde edilen ham veriler işlenerek çeşitli tablolara dönüştürülmüştür. Mezar taşlarındaki ilginç yazılar da derlenerek konu ile ilgisi olanlar metin içerisinde kullanılmış, konu dışı olanlar da başka araştırmacıların yararlanabileceği düşüncesiyle çalışmanın sonundaki 'ekler' kısmında verilmiştir.

Bununla birlikte elde edilen veriler doğrultusunda karşılaştırma yapmak amacıyla Üsküdar Karacaahmet ve Kartal Yakacık Mezarlıklarında ayrıntılı gözlem yapılmıştır. Karacaahmet Mezarlığı; eski ve şehir merkezi olmasından dolayı, Yakacık Mezarlığı ise büyük ölçüde göçle gelen yeni kurulmuş ve şehir merkezinden uzak olmasından dolayı tercih edilmiştir.

2. Bir Kent Sorunu Olarak Kentleşme ve Aidiyet

Kentleşme; tarımdaki modern girdilerin kırsal kesimdeki emek talebini azaltması sonucunda nüfusun tarım dışı alanlara, sanayi ve karmaşık iş örgütlerinin yer aldığı kente akını sonucu ortaya çıkmış bir olgudur (Kıray, 1982: 57). Kavram olarak kentleşme; itici, iletici ve çekici güçlerin etkisi

** Çakaldağ Mezarlığı, Üsküdar sınırları içerisinde fakat Ümraniye sınırına çok yakın Çamlıca tepesinin eteklerinde bulunmakta ve 42.815 metre karelik bir alanda kuruludur. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde mezarlığın isminin 'Çamlıca Mezarlığı' şeklinde değiştirilmesi yönünde çalışmalar bulunmaktadır. Fakat henüz kesinlik kazanmamıştır. İstisnai durumların dışında isim değişikliğini doğru bulmadığımızı, genel yaklaşım olarak orijinal isimlerin muhafazası yönünde bir uygulamanın daha doğru olacağı görüşünü taşımaktayız.

altında oluşan ve değişen nüfus hareketleri olarak tanımlanır (Keleş, 2000: 47). Türkiye'deki kentleşme sürecinin en önemli unsurlarından birisi göçtür. Kentlerin büyümesi de büyük oranda bu göç olgusu ile ilgilidir. Dolayısı ile kentleşmenin en önemli nedeni; kentteki doğal nüfus artışı değil göçle gelen nüfustur. (Kartal, 1982: 128/ Ayata, 1996: 16).

Türkiye'de bu anlamda kentleşme hızlı bir şekilde gerçekleşmiş, fakat şehirler, göç edenleri şehirle bütünleştirecek imkânları sunamamıştır. Yukarıda ifade edilen dinamiklerin etkisi ile kente gelenler burada birtakım sorunlarla karşılaşmışlardır. Geldikleri yerlerden kopamama, kentin imkanlarından yararlanamama ve diğer sorunlar, onları kentle kır arasında bir çelişki yaşamalarına sebep olmuştur. Tüm bunların toplamı olarak kentlileşme; göçle belirlenmiş bir fiziki mekân değişikliği sonucunda bir toplumsal değişme süreci ve kentle bir çok bakımdan uyum sorunu olarak ortaya çıkmıştır.

Kentlilik, kavram olarak, yaşam tarzını ve kalıplarını ifade eder. Kente gelenlerin farklı nedenlerin etkisi sonucu kentin imkanlarından yararlanamama hali, kentle bütünleşmenin önündeki en ciddi engel kabul edilmektedir. Bu da bireylerin kentli hale gelememeleri yani kentlileşmemeleri sonucunu doğurmaktadır. Kentte kalış süresi ile kentin imkanlarından yararlanma hali (sosyal, kültürel, eğitim, gelir, konut ve sosyal gruplarla ilişki vb.) yani kentlileşme arasındaki korelasyon genellikle kabul edilen bir husustur. (Kartal 1978, Yasa 1966, Kongar 1972, Erder 1997)

Bu çerçevede hemşehrilik ve hemşehrilğin konumu da önem taşımaktadır. Bilindiği üzere hemşehrilik; aynı şehirden, aynı memleketten olan (Doğan, 1995: 483) insanları belirtmek için kullanılan bir kelimedir. Sosyolojik araştırmaların ortaya çıkardığı biçimle, hemşehri; genellikle aynı köyden, aynı ilçeden, aynı vilayetten, aynı bölgeden (Karpas, 1969:18) olan bireyleri tanımlamak için kullanılır ve kendi başına sınıf veya tabaka oluşturmaz. Aksine, farklı sınıflarda ve tabakalarda yer alabilirler. Hemşehrilik yapılanmasının etnik grup ve alt kültür ile de kısmen ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü alt kültürler, ulusal sınırlar içerisindeki farklı birim ve sentezlerdir (Güvenç, 1984: 135). Tüm bunlarla birlikte hemşehrilik ilişkileri, göç edilen kentsel ortamda 'yeni' kurulan bir ilişki türüdür ve bu, göç edenler için yeni bir olgudur (Erder, 1996; 244).

Bütün bu faktörlerin de etkisiyle, kente yeni gelen nüfus, kentin imkânlarından yararlanamayınca yani kentli olamayınca doğal olarak kendini yaşadığı kente ait hissetme durumu da sekteye uğramaktadır. Bu durumda birey

kendini, yaşadığı kentten çok geldiği yere ait görmektedir. Bu da bireyin kentleşmeye bağlı olarak aidiyet sorununu ifade etmektedir. Çeşitli faktörlerin etkisiyle hemşehriliğin metropollerde yeniden canlanma temayülü göstermesi de sözkonusu durumlarla ilişkilidir.

3. Mezar Taşlarının Sosyo Kültürel Anlamı

Mezar taşları, kültürün nesiller boyu devam etmiş/eden belgeleridir. Onlar, orada yatanların toplumsal konumunu, yakın akrabalarının hakkındaki duygu ve düşünceleri ile birlikte dönemin sosyo kültürel özelliklerini yansıtır. Mezar taşları, bir yandan mimarileri, değişik hat örnekleri, geleneksel süsleme çeşitleri ile mimarlık ve sanat tarihini, diğer yandan tarihli olmaları nedeni ile hem etnografik hem de sanat tarihi unsurları için Terminus ante quem ve post quem olarak birer belge hüviyeti taşırlar (Karamağaralı, 1998: 34). Aynı zamanda mezar taşları şehirlerin tapu senedi kabul edilir (Karamağaralı, 1998: 34).

Mezar taşları bu özelliklerinin yanında yapıldıkları çevrenin ve devrin inançlarının, adetlerinin, sanat geleneklerinin, tabii, iktisadi ve içtimai şartlarının müşterek mahsulüdür (Doğan, 1998: 160). Mezar taşlarına yazı yazma geleneği de Türklere oldukça eski tarihlere dayanır. Türklerin İslamiyeti kabulü ile birlikte daha estetik bir hüviyete bürünür.

Mezar taşları, şüphesiz ki günümüzün sosyal ve ekonomik görünümünü ifade etmektedir. Bu çerçevede İstanbul mezarlıklarında estetik, biçim ve yazı içeriği olarak mezar taşlarını tarih ve bugün ekseninde bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda, günümüz mezar taşlarının daha olumsuz öğeler taşıdığı görülmektedir.

Mezar taşlarındaki yazılar konularına göre bir sınıflandırmaya gidildiğinde çok çeşitlilik arz etmektedir. Aile bireyleri için yazılmış olanlardan felsefi bir mahiyet taşıyanlar ve ölüm sebebi bildirenlere kadar geniş bir çerçevede yer aldığı görülmektedir. (Balman, 2003: 1-272)

4. Mezarlarda Kentleşme ve Aidiyet Sorunları

Şehir hayatında karşılaşılan kentli hale gelememe ve aidiyet sorunlarının bireylerin ölümünden sonra mezarlıklara da yansımaları, diğer bir deyişle

akrabaları tarafından oraya da taşınması her açıdan ilginçtir. Bunun en önemli göstergesi mezar taşlarının biçimi ve üzerindeki yazılardır. Sosyolojik ve psikolojik boyutları olan bu durumun çeşitli aidiyetler şeklinde tezahür etmesi, (Tablo 1) olgunun hem çeşitliliğini hem de yoğunluğunu ifade etmektedir. Bireylerin, kendilerini bir şeye veya bir yere ait hissetmeleri, görmeleri sosyo psikolojik süreçlerin sonunda gerçekleşen bir durumdur. Türk toplumunda geleneksel olarak aidiyet duygusu ve olgusu önemsendir. Yaşanılan yere, bulunulan sosyal çevreye, aile ve akrabalığa ait olma ve bunun gereklerini yapma gibi.

Tablo 1: Mezar Taşlarında Aidiyet Türleri*

<u>Aidiyet Türleri</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Sadece Şehir Aidiyeti	365	20.50
Sadece Köy Aidiyeti	82	4.60
Şehir & Köy Aidiyeti	334	18.76
Aile Aidiyeti	660	37.07
Sadece Aile Aidiyeti	409	22.97
Aşiret Aidiyeti	13	0.73
Eşraf & Sülale Aidiyeti	63	3.54
Sadece Fatıha'ya davet	514	28.87

* Mezar taşlarında belirtilen aidiyet türü tercihinde aynı anda bir çok aidiyet birlikte belirtildiğinden 'sadece' ibaresi konularak bu aidiyetler ayrıştırılmaya çalışılmıştır. Aile aidiyeti çıkarıldığında toplam rakam 1780 i bulmaktadır ki bu incelenen mezar taşına tekabül etmektedir.

Mezar taşlarındaki aidiyet düşüncesi, kuşkusuz ki ölümler ve dirilere ait ortak görüşü sergilemektedir. Tablo 1'deki oranlar, aidiyete ne kadar önem verildiğini çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Mezar taşlarında, aidiyetin (şehir, köye, aileye) bizi belirlenmesinin oranı %70'lerin üzerinde gerçekleşmiştir. Köyden çok şehir aidiyetinin öne çıkarılması veya birlikte belirtilmesi İstanbul gibi büyük bir yerde tanınmaya yönelik bir çaba olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 2 : Mezar Taşı Yazıları

<u>Yazılar</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Sadece isim, tarih	27	1.51
Şiir	21	1.17
Fatiha/duaya davet	239	69.60
Sadece Fatiha'ya davet	514	28.87
Özlu söz	16	0.89
Diğer	17	0.95

Mezar taşlarında, aidiyetin dışındaki yazıların dağılımında (Tablo 2) Fatihaya/duaya davet yüksek oranda yoğunluk kazanmaktadır. Mezar taşlarında orada yatanlar için fatiha/dua istemek dini bir gelenektir. Tablo 2'de de görüldüğü üzere mezar taşlarında sadece isim yazma oranı son derece düşük (%1.51) kalmıştır. Bunların yanında fatiha/dua talebiyle birlikte şiir ve özlu sözler (Çalışmanın sonunda ekler kısmında bunlardan bir seçme verilmiştir) bulunmaktadır.

Tablolarda belirtilen genel aidiyetlerin dışında mezar taşlarında ifade edilen kişisel aidiyetler de sözkonusudur. Burada daha çok; meslek/prestijli meslekler, toplumsal ve dini statüyü ifade etme, sosyal karşılığı olan çeşitli rütbeler ve bir takım marjinal durumlar belirtilmiştir. (Tablo 3)

Tablo 3 : Mezar Taşı Yazılarındaki Farklı Aidiyetler

<u>Yazılar</u>
Deniz yollarından emekli
PTT mensubu
Emekli hakim
DDY Emeklisi
TRT İstanbul Televizyonu
Hacı
Hafız
Adres belirtme (Pülümür)
Milyoner
İstiklal gazisi

4.1. Mezar Taşlarında Şehir Aidiyeti

Mezar taşlarında yazılı bulunan ve daha çok şehir olarak yorumlanabilecek il ve ilçelerin dökümü alfabetik sıra ile verilmiştir (Tablo 4 ve 5). Bireyler, şehirle bir ilişkileri olmasa da İstanbul gibi metropolde tanınımlık durumlarını dikkate alarak bağılı buldukları ili belirtmek durumunda kalmaktadırlar. Bunu yaparken de genellikle köylerinden vazgeçme gibi bir eğilim içerisine girmemektedirler. Bu durum alt ve üst kimlik aidiyeti gibi düşünülebilir.

Tablo 4: *Mezar Taşlarında İl Aidiyeti*

İl ismi	Sayı	Yüzde
Adana	1	0.29
Adapazarı	1	0.29
Adıyaman	1	0.29
Afyon	2	0.58
Ankara	1	0.29
Antakya	1	0.29
Ardahan	2	0.58
Artvin	4	1.17
Aydın	2	0.58
Bayburt	11	3.23
Bingöl	17	5.00
Bolu	8	2.35
Bursa	1	0.29
Çanakkale	4	1.17
Çankırı	3	0.88
Çorum	3	0.88
Diyarbakır	2	0.58
Elazığ	8	2.35
Erzincan	22	6.47
Erzurum	17	5.00
Eskişehir	1	0.29
Gaziantep	1	0.29
Giresun	12	3.52
Gümüşhane	12	3.52
Isparta	4	1.17

İzmir	1	0.29
Kahramanmaraş	2	0.58
Karaman	2	0.58
Kars	7	2.05
Kastamonu	12	3.52
Kayseri	6	1.76
Kırşehir	1	0.29
Konya	3	0.88
Malatya	9	2.64
Manisa	1	0.29
Nevşehir	1	0.29
Niğde	1	0.29
Ordu	11	3.23
Rize	74	21.76
Samsun	3	0.88
Siirt	1	0.29
Sinop	14	4.11
Sivas	23	6.76
Şavşat	1	0.29
Tokat	5	1.47
Trabzon	11	3.23
Tunceli	4	1.17
Van	2	0.58
Yozgat	2	0.58
Üsküp	3	0.88
İskeçe	3	0.88
İmranlı	3	0.88

Mezar taşlarında belirtilen 45 il yanında Üsküp, İskeçe, Girit ve İmranlı gibi yurt dışı merkezler bulunmaktadır. 340 mezar taşının dağılımına (Tablo 4) bakıldığında bazı il merkezleri öne çıkmaktadır. Bunların başında açık ara %21.76'lık oranla Rize gelmektedir. Bunu izleyen iller; Sivas, Erzincan, Erzurum ve Bingöl'dür. Sosyal hayattaki kent kökenine ilişkin çeşitliliğin mezarlıklardaki ile örtüşmesi, buna uygun bir dağılım göstermesi beklenen ve doğal bir sonuç olarak kabul edilmektedir.

Tablo 5: Mezar Taşlarında İlçe Aidiyeti

<u>İlçe/belde ismi</u>	<u>Sayı</u>	<u>Yüzde</u>
Akseki	1	0.27
Alucra	16	4.41
Anamur	1	0.27
Araç	3	0.82
Arapgir	1	0.27
Arhavi	2	0.55
Armutlu	3	0.82
Arpaçay	1	0.27
Aşkale	3	0.82
Aybastı	5	0.38
Ayvacık	1	0.27
Biga	1	0.27
Boyabat	21	5.80
Bozak	1	0.27
Bozkurt	1	0.27
Bozüyük	1	0.27
Çamlıca	1	0.27
Çamoluk	17	4.69
Çayeli	15	4.14
Çaykara	7	1,93
Çayıralan	1	0.27
Çemişkezek	6	1.65
Elbistan	1	0.27
Fatsa	2	0.55
Fındıklı	1	0.27
Gelibolu	1	0.27
Gerger	1	0.27
Göle	1	0.27
Gölova	2	0.55
Görece	10	2.76
Güneyce	2	0.55
Güneysu	5	1,38
Gürün	2	0.55
Hafik	1	0.27

Harput	1	0.27
Hemşin	2	0.55
Ilgaz	4	1.10
Ilıca	1	0.27
Ilıç	1	0.27
İkizdere	4	1.10
İmranlı	4	1.10
İncesu	2	0.55
İslahiye	1	0.27
İspir	3	0.82
Kalkandelen	2	0.55
Kalkandere	5	1.38
Karakoçan	2	0.55
Kelkit	3	0.82
Kemah	1	0.27
Kemaliye	4	1.10
Kiğı	17	4.69
Köyceğiz	1	0.27
Ladik	2	0.55
Lüleburgaz	1	0.27
Maçka	5	1.38
Malkara	1	0.27
Mengen	4	1.10
Mesudiye	5	1.38
Of	3	0.82
Oltu	1	0.27
Perşembe	1	0.27
Pülümür	37	10.22
Pötürge	10	2.76
Refahiye	13	13.0
Safranbolu	3	0.82
Sarıkamış	1	0.27
Silivri	2	0.55
Sivrihisar	1	0.27
Suşehri	9	2.48
Sürmene	14	3.86
Şarkışla	1	0.27

Şebinkarahisar	7	1.93
Şile	4	1.10
Şiran	1	0.27
Taşköprü	14	3.86
Terne	1	0.27
Tirebolu	8	2.20
Tosya	4	1.10
Tuzluca	1	0.27
Üsküdar	1	0.27
Yalvaç	4	1.10
Yusufeli	3	0.82
Zara	2	0.55
Zile	2	0.55

İlçe ve belde mezar taşlarında belirtilen 85 ilçe/beldeye ilişkin aidiyetlerde, mezar taşı sayısı (340) ilden (362) biraz fazla görünmektedir. Kuşkusuz ki bu son derece doğal bir durumdur. Burada ilk sırada çıkan Pülümür (%10.16) olup, onu Boyabat (%5.76), Çamoluk, Kiğı, Alucra, Çayeli, Sürmene ve Taşköprü izlemektedir. Bazı ilçeler gerek kendi tanınmışlığından dolayı gerekse bağlı bulunduğu il'e yönelik aidiyet problemlerinden dolayı ilçe ismini yazmakla yetinmişler il ismine gerek duymamışlardır. Bunun örnekleri Tablo 3 ve Tablo 4'ün karşılaştırılmasından rahatlıkla anlaşılabilir. Örneğin; ilçe olarak Kiğı'nın oranı %4.70 iken bu ilçenin resmen bağlı olduğu Bingöl'ün oranı %5.00 tir. Bunun yanında Boyabat'ın oranı %5.76 iken bu ilçenin resmen bağlı bulunduğu Sinop'un oranı % 4.11 olmuştur. Tablolardan bu örnekleri artırmak mümkündür. Bu örneklerden anlaşılın; bağlı bulunulan il her zaman aidiyet olarak kabul edilmeyebilmektedir. Mezarlığın yer aldığı ilçe olan Üsküdar'ın sadece bir kişi tarafından belirtilmesi ilginç bulunmuştur.

4.2. Mezar Taşlarında Köy Aidiyeti

Mezar taşlarında ifade edilen en küçük yerleşim birimi olarak, köy aidiyeti de önemli bir unsur olarak görülmektedir. Bireylerin bir müddet yaşadıkları ve geldikleri yeri bir anlamda kökenlerini unutmamaları ve öldükten sonra da buralarla birlikte anılmak istemeleri aidiyetin güçlü yanını ifade etmektedir.

Tablo 6 : Mezar Taşlarında Köy Aidiyeti

<u>Köy ismi</u>	<u>Sayı</u>
Açıkgüneş	2
Alacura	1
Aluç	1
Aluçka	1
Akarsu	1
Armutlu	3
Asarcık	2
Asut	1
Avbak	2
Avlacık	1
Ayancıklı	1
Aybastı	2
Ayvalı	1
Balıklı	1
Balpayam	3
Bağarası	2
Bağarpınar	1
Bardız	1
Bayraklı	1
Berta	1
Beyazıt	1
Boğaz	1
Boyahkavak	1
Boyluca	1
Bozat	1
Bulgurlu	1
Bürüm	1
Bürüngün	1
B. Bürüngüz	1
Büyükbalıkçı	1
Büyükkılıçlı	1
Büyükvazına	1
Cebe	1
Cebelaslı	1
Cihangir	1
Cuma	1
Çamoluk	2

Çatalzeytin	1
Çavuş	1
Çayeli	2
Çayırılı	1
Çepni	1
Çıdırılı	1
Çınarlı	3
Çiçek	1
Çiçekdağ	1
Çiçektepe	2
Çivil	2
Çobanisa	1
Çörekçiler	1
Çubuklu	1
Çüngüş	1
Çukuryurt	1
Dadaylı	1
Dağtabaklık	1
Dalyan	1
Darsa	1
Demirbük	1
Demirtaş	1
Deredam	1
Derepazarı	1
Dest	1
Dipsizgöl	1
Doğucak	1
Dost	1
Doymuş	1
Dülgerli	1
Ede	1
Eğın	1
Eğnir	1
Ekecek	1
Elgazlı	1
Engilekin	2
Esenyaka	1
Geçit	1
Gökeneek	1

Gökçesu	1
Gölyayla	3
Görelce	3
Gurukol	1
Gümüşakar	1
Gündoğdu	4
Günyayla	3
Güvenli	1
Güzelce	1
Hafiközen	1
Hacıköyü	1
Hamzalı	1
Hasangazi	6
Hasançavuş	1
Hocvanali	1
Hurs	1
İkizdere	1
İmamoğlu	2
İmaretli	1
İmranlı	1
İncesu	1
Kalınkaş	1
Kalkandelen	1
Kalkandere	2
Kandil	1
Kanyon	1
Kapaklı	1
Karakoçan	1
Karapınar	1
Karataş	2
Karaveli	1
Kargı	1
Kasaplar	1
Kavak	1
Kavala	1
Kayırlar	4
Kayışlar	1
Kemerli	3
Kemerliler	2

Kaynarıcı	1
Kibledağı	1
Kılıçlı	1
Kılıkuyu	1
Kızılkuyu	1
Kireçhane	1
Kocaçimen	3
Koç	1
Koçak	1
Konak	1
Kozanlı	1
Kovanören	1
Köklüce	1
Körücek	1
Kurukal	10
Kurukol	8
Kuşbakır	1
Kuşçimeni	1
Kuşkondu	1
Kühteran	1
Kürtüllü	1
Mataracı	1
Moryayla	3
Mut	1
Mutırlar	1
Müsellim	1
Nohutlu	2
Nurluca	1
Orhanlı	1
Ormansırtı	1
Ovacık	1
Özlu	1
Pazarbaşı	2
Pekmezli	7
Pelitözü	2
Sadık	1
Salördek	2
Saraycık	1
Sarıbudak	3

Sarıköy	1
Seferli	2
Selimiye	2
Sevinç	1
Sırbasan	1
Sularbaşı	1
Sultankonak	1
Susuzköy	1
Sücutllü	1
Sügüllü	1
Şenkaya	1
Şihveren	2
Şofik	1
Taşçılar	1
Taşpınar	1
Terziler	1
Teteva	1
Tivnikli	1
Takaş	1
Toklular	1
Tonul	1
Toplucak	1
Toklunak	1
Tuzluçayır	1
Ulucami	1
Usluca	1
Uzundere	1
Uzunpazar	1
Üçkonak	1
Üçveren	1
Üvezli	2
Üzümlü	1
Yakınsu	1
Yarpuz	1
Yaylalar	1
Yayladere	1
Yaylıdere	1
Y. Demirbük	1
Yanıpazar	1

Yeşilcik	1
Yoncacık	1
Yusufeli	4
Yürekli	1
Zeyneli	7

Mezar taşlarında belirtilen köy isimlerinin doğruluğu yanlışlığıyla ilgili bir tetkike gidilmemiş ve nasıl yazılmışsa o şekilde kayıtlara geçilmiştir. 281 mezar taşında 199 köy isminin belirtilmiş olması kent hayatında da köy aidiyetinin önemsendiğini ve sürdürüldüğünü göstermektedir. Diğer bir deyişle bu durum, bireylerin kimlik ve aidiyet algılarında köy unsurunun önemini koruduğunu ifade etmektedir.

4.3. Çakaldağ'ın Karacaahmet ve Yakacık'la Mukayesesi

Karacaahmet Mezarlığı; Üsküdar'ın kendisi kadar eski bir mezarlığı olup şehir merkezinde bulunmaktadır. Burada, günümüz Türkçesiyle yazılı bulunan (Osmanlı Türkçesiyle yazılı mezar taşları da bulunduğu) mezar taşları üzerinde ayrıntılı bir gözlem yapılmıştır. Burada kent ve aidiyet bağlamında görülen durum şu şekildedir. Mezartaşlarında belirtilen şehir aidiyeti son derece az (tahminen %10) olduğu görülmektedir. Bunun yanında eşraf, aile ve meslek aidiyetinde yoğunlaşma (tahminen %60) göze çarpmaktadır.

Yakacık Mezarlığı ise büyük ölçüde göçle gelen yeni kurulmuş ve şehir merkezinden uzak bir bölgedir. Bölgede ikamet edenlerin henüz kentle sıkı bir teması olmamış, dolayısı ile aidiyetleri daha çok geldikleri yer yönündedir. Mezar taşlarında bu durumu çok yoğun bir şekilde görmek mümkündür. Köy/şehir aidiyeti çok yüksek oranda (tahminen %70-80) olduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında aile aidiyeti düşük oranda olduğu tahmin edilmektedir.

Bu iki mezarlık gözlem yolu ile elde edilen bilgilerle karşılaştırıldığında aidiyet ve kentleşme sorunları açık bir şekilde görülmektedir. Karacaahmet'in yer aldığı Üsküdar'ın merkezinde yaşayanların kente kalış süresi Yakacık'a göre uzun olduğu için aidiyet şehirden çok aile, eşraf ve mesleğe kaymaktadır. Bunun karşısında Yakacık'ta tam tersi bir durum görülmekte yani aidiyet geldikleri yere ilişkin tezahür etmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Ölmüş insanların mezar taşlarına o kişinin tanınmasına yönelik bir takım bilgiler yazılması büyük ölçüde ölümlerle ilgili olmayıp dirilerle ilgili olduğu düşünülmektedir. Yani ölen kişinin birinci derece yakınları tarafından ne yazılacağı belirlenmektedir. Şüphesiz ki bu yazıları ölen kişiden tamamen ayrı düşünmek de mümkün değildir. Sonuçta bu kararlar bir akrabalık ilişkisi ve etkileşimi çerçevesinde verilmekte ve uygulanmaktadır.

Bu uygulamanın altında yatan temel nedenler; *kimlik ibrazı, unutulmama ve dua/fatiha talebidir*. Mezar taşları, fonksiyon itibarı ile yukarıda belirtilen temel nedenler çerçevesinde mezarlığı ziyarete gelen veya oradan geçenlerle iletişim kurmada bir araç konumundadır. Bu iletişimin temel öğeleri olarak aile, eşraf, köy ve şehir aidiyetleri kullanılmaktadır. Burada, temel amaç; bu aidiyetler çerçevesinde oluşan hemşehrilik olgusunu harekete geçirebilmek ve bunu tanınma/dua talebinde işlevsel kılmaktır.

Burada şüphesiz ki ulusal kültür kalıpları altında oluşan ölüm ve mezarlık kültürüne ilişkin sosyal normlar da önem taşımaktadır. Bilindiği üzere sosyal normlar değer yargıları içerirler (Şerif&Şerif, 1996:241). İşte mevcut kültür ve değer yargıları etkileşimi sonucu oluşan mezarlık kültürüne ilişkin sosyal normlar çerçevesinde harekete geçirilmeye çalışılan hemşehrilik olgusu, özellikle büyük kentlerde son derece işlevsel bir konumda bulunmaktadır.

Mezar taşları vasıtasıyla ölü ile mezar ziyaretçileri arasında bir ilişki kurulmaktadır. Burada hemşehrilik, duygusal ortam yaratarak, bir bağ oluşturarak orada yatana dua/fatiha yönünde bir işlev görebilmektedir.

Araştırma yapılan bir ve gözleme tabi tutulan iki mezarlığa ait bilgilerin mukayesesi, problemin bir kentleşme ve aidiyet sorunu olarak sunulmasının doğru bir yaklaşım olduğunu ortaya koymaktadır. Kente gelenlerin kentleşme süreçlerinin hızına bağlı olarak ve kentte kalış süresi ile de ilişkilendirerek Mezar taşlarındaki değişimi çözümlenmek mümkün görünmektedir. Bu durumun farklılığını aynı aile içerisindeki jenerasyon farklılıklarında bile görmek mümkündür.* Çakaldağ Mezarlığı'nın verilerinde şehir/köy ve aile aidiyetinin birbiriyle ayrı olarak tezahür etmesi yani şehir/köy aidiyeti olanlarda aile aidiyetinin zayıf çıkması, aile aidiyeti olanlarda da şehir/köy aidiyetinin düşük olması yukarıda ifade edilen analize uygun düşmektedir. Kentleşme ile birlikte

* Karacaahmet Mezarlığı'nda bir aile kabristanında babanın mezar taşında şehir aidiyeti olarak 'Kiği' ismi yer alırken aynı yerde bulunan oğlunun mezar taşında sadece isim bulunmaktadır.

şehir ve köy aidiyetinden eşraf, aile ve meslek aidiyetine doğru bir yönelimin ortaya çıkması da, bu yaklaşımı destekleyen bir başka ögedir.

Netice olarak; nasıl ki kentte kalış süresi ile kent aidiyeti arasında anlamlı bir korelasyon varsa, şehirde yaşayan bireylerin kentte kalış süresine ve kentleşme sürecine bağlı olarak mezar taşlarında ifade edilen aidiyet türleri de değişime uğramaktadır. Bu durumun en somut göstergesi; Karacaahmet, Çakaldağ ve Yakacık mezarlıklarının mukayesesinde ortaya çıkan durumdur.

KAYNAKÇA

- Ayata, S. Ayata A.G. (1996), **Konut, Komşuluk ve Kent Kültürü**, Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Balman, V. (2003) **Geçmişten Günümüze Mezar Taşı Kitabeleri: Mezar Sesleri**, Balman Yayıncılık, Ankara.
- Doğan, İ. (1998), **Günümüz Türkiye'sinde Mezar Taşlarının Dili, Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu**. Mezarlıklar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Doğan, M.D. (1995), **Büyük Türkçe Sözlük**, İz yayıncılık, İstanbul
- Erder, S. (1997), **İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Güvenç, B. (1984), **İnsan ve Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karamağaralı, B. (1998) **Kültür Tarihimiz Bakımından Mezar Taşlarının Önemi ve İkonografisi. Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu**. Mezarlıklar Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Karpat, K. (1969), **The Gecekondur Rural Migration and Urbanization**, Campridge University Press, New York.
- Kartal, S.K. (1982), **Kentleşme Sürecinde Toplumsal Değişme Odağı Olarak Ankara**, Türköz Erder, *Kentsel Bütünleşme*, Türkiye Gelişme Vakfı Yayınları, ss.123-163, Ankara.
- Keleş, R. (2000) , **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi Yayınları (5.baskı), Ankara.
- Kıray, M. (1982) , **Toplumsal Değişme ve Kentleşme**, Türköz Erder, *Kentsel Bütünleşme*, Türkiye Gelişme Vakfı Yayınları, ss.57-66, Ankara.
- Şerif, M. Şerif, C. (1996), **Sosyal Psikolojiye Giriş**, I. cilt, (çev: M. Atakay,A. Yavuz) , Sosyal Yayınları, İstanbul.

ABSTRACT***A Sense of Belonging to Cemeteries and Urbanisation Problems***

It is an important urbanization problem for the people living in cities to benefit as much as possible from the opportunities of the town and to be integrated with that city. It has been known that there is a high correlation between the duration of residence and urbanisation in towns. To one aspect, this can be considered as both membership to an urban city and adopting that city.

The scope of urbanisation process and its extent, seems to be more comprehensive and profound than it has been expected. The context of this process is not only restricted to the current environment of the individuals, but it also continued in the cemeteries, where the lives ended.

Social and individual differentiation in life, sense of belonging to kinship, family and homeland and feelings towards the dead one, the things which could not be achieved during life-time, all can be easily observed in the cemeteries. These feelings are best expressed on epitaphs. In this regard, this study investigates the problems of belonging and urbanisation.

After detecting the existence of belonging and urbanisation problems, in order to understand the problem from all aspects, observations have been made in various cemeteries in Istanbul. Eventually, Üsküdar Çakaldağ Cemetery was identified as focus point, taking into consideration the relatively close distance of this cemetery to city centrum and its feature of having an urbanisation period which is neither too old nor too recent.

Besides, systematic observations were made at Üsküdar Karacaahmet and Kartal Yakacık cemeteries because of their special features, for comparison with the results of current study.

As known, approximately two third of the residents of İstanbul do not consider themselves belonging to İstanbul. Reflections of this consideration to the tombstones as an urbanisation problem was investigated in this study.

EKLER**Ek 1 : Seçilmiş Mezar Taşı Yazıları**

1. Taş dikme başıma!
2. Yusuf, yavrum. Her gelişinde bir deste çiçek bırak
3. Ey yolcu etme merak bir gün olur siz de döneceksiniz bizlere/ Altından ağacın olsa zümrütten yaprak/ sen de bir gün olacaksın toprak.
4. Dün ben de senin gibiydim, gördüm Hüdayı / Yarın sen de benim gibi olacaksın oku Fatihayı
5. Toprak oldu bedenim altmış iki yaşında / Dört evlat bıraktım nur olan kucağımda / Yavrularım gülün, beni ayırdı ölüm / Onlar gülsün ki rahat olayım toprağımda.
6. Az ağrı, âsan ölüm, üç gün yatak, dördüncü gün toprak.
7. Meskenim bağlarbaşı / Sahraya hacet kalmadı / İçtim içtim ecel şerbetini / Lokmana hacet kalmadı.
8. Hayata doyamadan motorun kurbanı oldum.
9. Başkaları için yaşadı, kendisi için öldü.
10. Gençliğime ve evlatlarıma doyamadan gittim.
11. Ana başı tac imiş / Her derde ilaç imiş / Bir evlat pir olsa da / Anaya muhtaç imiş.
12. Geldi / Gördü / Göçtü.
13. Ona ölüm çok ıraktı / Bir anne bir dul bıraktı / İki öksüz kul bıraktı / Rahmet ile anıyoruz.
14. Ben de bir dem sefa sürdürdüm dünyada / Akibete bak, taş dikildi başıma.
15. Sizlerden ayrıldım 20 yaşında / Vatan bekliyordum nöbet başında / İsmimi okursan mezar başında / Üstüme kapanıp ağlama anam.
16. Bu genç yaşta mezardayım / Anadan babadan ayrırım / Allah'ın emri bu / Ben burada çok bahtiyarım.
17. Gurbette iş kurbanı olan...
18. Tıpkı bir nehrin suları gibi bugün var olan yarın yok sanki.
19. Gonca bir gülken açmadan solan / dünyasına doymadan rahmetine kavuşan
20. Cefakâr, vefakâr annemize...
21. Bu dünyadan gider olduk / Gidenlere selam olsun / Ardımızdan dua edenlere selam olsun.
22. Bu dünyaya geldim yüzüm gülmedi / Kesildi artık acılarım cehraya hacet kalmadı / İçtim ecel şerbetini Lokmana hacet kalmadı / Yapıldı cennet sarayım mimara lüzum kalmadı.
23. Gülü içinde açıp solan Kadem Hoca.
24. Tıpkı bir nehrin suları gibi bugün var olan yarın yok sanki...
25. Gonca bir gülken açmadan solan / dünyasına doymadan rahmetine kavuşan.

26. Cefakâr, vefakâr annemize...
27. Mütevazî, kibar, yakışıklı, selvi boylu, tatlı dilli, iyi huylu diye onu tanıyoruz.
28. Evimizin temeliydi, mutlu kılmak emeliydi, bırakıp gitmemeliydi, yokluğuna yanıyoruz / Kanadımız başımızdı, ekmeğimiz aşımızdı, hayat arkadaşımızdı, aramızda sanıyoruz / Ona ölüm çok ırdı, bir anne bir dul bıraktı, iki öksüz kul bıraktı, Rahmet ile anıyoruz.
29. Ey erenler,
Düşmana diken ol bat / Dostuna gül ol da kok / Deme sakın benim az onların çok.
Bu mülkün sahibine kul olursan korku yok / Ruhuma bir fatiha okumadan gitmek yok.

Ek 2: Mezar Taşı Okuma Formu

Mezar Taşı Okuma Formu

<u>No</u>	<u>Şehir/Köy aidiyeti</u>	<u>Aile/sülale/aşiret aidiyeti</u>	<u>Yazının içeriği</u>
a()yok b()şehir c()köy	a()yok	a()sadece isim,tarih	
b() var:	b() var	b()şiiir c()özlü söz	
.....	()aile ()aşiret ()sülale	d()fatihaya/duaya davet	
		e()vefa ve söz verme	
		f() diğeer	

<u>No</u>	<u>Şehir/Köy aidiyeti</u>	<u>Aile/sülale/aşiret aidiyeti</u>	<u>Yazının içeriği</u>
a()yok b()şehir c()köy	a()yok	a()sadece isim,tarih	
b() var:.....	b() var	b()şiiir c()özlü söz	
.....	()aile ()aşiret ()sülale	d()fatihaya/duaya davet	
		e()vefa ve söz verme	
		f() diğeer	

<u>No</u>	<u>Şehir/Köy aidiyeti</u>	<u>Aile/sülale/aşiret aidiyeti</u>	<u>Yazının içeriği</u>
a()yok b()şehir c()köy	a()yok	a()sadece isim,tarih	
b() var:.....	b() var	b()şiiir c()özlü söz	
.....	()aile ()aşiret ()sülale	d()fatihaya/duaya davet	
		e()vefa ve söz verme	
		f() diğeer	

No Şehir/Köy aidiyetiYazının içeriği

a()yok b()şehir c()köy a()yok
 b() var:..... b() var
 ()aile ()aşiret ()sülale

Aile/sülale/aşiret aidiyeti

a()sadece isim,tarih
 b()şiiir c()özlü söz
 d()fatihaya/duaya davet
 e()vefa ve söz verme
 f() diğeer

No Şehir/Köy aidiyetiYazının içeriği

a()yok b()şehir c()köy a()yok
 b() var:..... b() var
 ()aile ()aşiret ()sülale

Aile/sülale/aşiret aidiyeti

a()sadece isim,tarih
 b()şiiir c()özlü söz
 d()fatihaya/duaya davet
 e()vefa ve söz verme
 f() diğeer

No Şehir/Köy aidiyetiYazının içeriği

a()yok b()şehir c()köy a()yok
 b() var:..... b() var
 ()aile ()aşiret ()sülale

Aile/sülale/aşiret aidiyeti

a()sadece isim,tarih
 b()şiiir c()özlü söz
 d()fatihaya/duaya davet
 e()vefa ve söz verme
 f() diğeer

Çok ilginç mezar taşı yazıları:

.....